

4. Генофонд як система, що забезпечує оптимальний стан популяції (породи, виду) тварин / Й.З. Сірацький, В.В. Меркушин, О.І. Костенко та ін. // Розведення і генетика тварин: міжвід. тем. наук. зб. – К. : Аграрна наука, 1998. – Вип. 29. – С. 17–24.
5. Генофонды сельскохозяйственных животных. Генетические ресурсы животноводства России / И.Г. Моисеева, С.В. Уханов, Ю.А. Столповский и др. – М. : Наука, 2006. – 468 с.
6. Зберігання генофонду рослин у Національному центрі генетичних ресурсів рослин України / В.К. Рябчун, Р.Л. Богуславський, М.В. Герасимов та ін. // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 8. – С. 25–31.
7. Столповский Ю.А. Сохранение культурного биоразнообразия / Ю.А. Столповский // Биоразнообразие и сохранение генофонда флоры, фауны и народонаселения Центрально-Азиатского региона. – Кызыл, 2003. – С. 90–94.
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України. – К. : Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. – 566 с.
9. Броварський В.Д. Концепція створення племінних баз збереження чистопородного матеріалу порід бджіл, районованих в Україні / В.Д. Броварський // Проблеми збереження генофонду тварин: матер. творч. дискусії (14 лютого 2007 р.) / ІРГТ. Тов-во генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова. – К. : Аграрна наука, 2007. – С.32–34.
10. Катеринич О.О. Методологічні проблеми збереження генетичних ресурсів сільськогосподарської птиці / О.О. Катеринич // Проблеми збереження генофонду тварин: матер. творч. дискусії (14 лютого 2007 р.) / ІРГТ. Тов-во генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова. – К. : Аграрна наука, 2007. – С. 40–43.

Одержано редакцією 22.04.2013

Прийнято до публікації 28.05.2013

Анотація. Мазур О.А. Сохранение генофонда сельскохозяйственных животных в системе продовольственной безопасности Украины. В статье освещены основные аспекты современной стратегии сохранения генофонда сельскохозяйственных животных. Обобщены методы и базовые организационные формы сохранения генетических ресурсов животноводства. Освещен зарубежный опыт в этой сфере. Обоснована целесообразность комплексного использования методов *ex situ* и *in situ* в системе сохранения и рационального использования биоразнообразия.

Ключевые слова: генофонд, сельскохозяйственные животные, биоразнообразие, генетический банк, селекция

Summary. Mazur O.A. The preservation of the farm animals gene pool in the system food security in Ukraine. The basic aspects of modern strategy of conservation of a gene pool's agricultural animals were shined. Methods and base organizational forms of conservation were generalised according to genetical resources of animal industries, illuminated by the international experience in this field. The expediency of complex use of methods *ex situ* and *in situ* in system of conservation and rational use of a biodiversity was proved. As the domestic and world experience, to preserve the gene pool of crops and farm animals, the most effective way is to create a bank of genetic resources. The article highlights the formation stages of the genetic resources of plants and animals in the Ukraine. The attention to the fact that there is the genetic bank of Ukraine involume and diversity of the gene pool among the ten largest banks in the world. Consider other basic organizational forms and methods of *ex situ* *in situ*: Sanctuaries, genoherd, relic herd, kollektionarii, reserves and domestic experience in the creation of organizational forms in the system preserve the gene pool of farm animals.

Key words: gene pool, agricultural animals, biodiversity, genebank, selection

94(477) “1991/2012”:338.43

Я. А. Федоренко

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИСТИХ ПІДСОБНИХ ГОСПОДАРСТВ СЕЛЯН У ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню функціонування особистих підсобних господарств селян у 1999–2012 рр. На основі формування нормативно-правової бази, а також специфіки діяльності ОПГ у певний історичний проміжок часу виділено три етапи їх розвитку. Проаналізовано напрями роботи ОПГ, спектр продукції та особливості її збуту. Доведено, що господарства стали головним джерелом прибутків селян цього періоду та забезпечення їх продуктами харчування.

Ключові слова: особисте підсобне господарство, земельна ділянка, прибуток, приватизація

Постановка проблеми. Сьогодні вагома роль відводиться дослідженню проблем села, невід'ємною частиною якого є особисті підсобні господарства (ОПГ) – форма господарювання, що постійно забезпечувала достаток сільського населення, а також виконувала низку важливих духовних і соціальних функцій. В Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. особисті господарства пом'якшили складний економічний стан, завдяки таким характеристикам, як своєчасність виконання сільськогосподарських робіт, гнучкість, самоокупність і низькі капіталовкладення та часто виступають чи не єдиним

джерелом прибутків сільських трударів. Тому вивчення специфіки функціонування ОПГ є актуальним, адже неможливо досконало знати новітню аграрну історію нашої держави, без ґрунтового вивчення усіх форм господарювання, притаманних українському селу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем функціонування особистих селянських господарств присвячено чимало уваги. Одним із фундаментальних можна назвати колективне дослідження «Історія українського селянства» (2006), де висвітлено окремі питання, присвячені цій формі виробництва в українському селі. Економічні перспективи ОПГ досліджували вчені-економісти, серед яких виділяються роботи А. Македонського, Т. Соколенко, В. Збарського, В. Месель-Веселяка. Проте, попри наявні публікації, присвячені дослідженню розвитку особистих господарств, окремі аспекти їхнього функціонування дотепер остаточно не з'ясовані.

Мета. Виділити етапи розвитку ОПГ селян у 1991–2012 рр. та на їх основі проаналізувати історію їхнього функціонування.

Виклад основного матеріалу. Особисті підсобні господарства суттєво відрізняються від інших малих форм господарювання тим, що мають декілька особливостей. По-перше, в них, зазвичай, не використовується наймана робоча сила; по-друге, процес виробництва переважно базується на приватній власності на більшість засобів виробництва, що дозволяє характеризувати його як автономне сімейне виробництво; по-третє, виручені від реалізації продукції грошові доходи направляються на задоволення потреб в інших товарах чи послугах, а не на розширення власне виробництва, що свідчить про несприятливий характер самого виробництва. Як зазначає А. Македонський, «переваги особистих селянських господарств полягають у їх високому рівні прояву підприємництва, високій інтенсивності праці, згуртованості та відповідальності всіх членів сім'ї за кінцевий результат, ощадливості у використанні ресурсів, старанності, якісному і вчасному виконанні всіх сільськогосподарських робіт» [1, 10].

Наприкінці ХХ ст. відбулися докорінні зміни у розвитку ОПГ селян, оскільки для більшості населення саме вони стали у важкі 1990-і рр. чи не єдиним засобом для існування. Адже мали на меті забезпечити потреби селян у продуктах харчування. Доцільно, на нашу думку, погодитися із авторами «Історії українського селянства» і назвати такий тип не підсобним господарством, а дрібним присадибним, тому що майже 76% сільського населення того періоду були зайняті на виробництві, а решта – працювали у невиробничій сфері (кожний п'ятий з них у найближчому місті, а кожний четвертий – за межами власного села), але практично всі з них утримували ОПГ [2, 554].

Життєстійкість останніх виявилася досить значною. Не дивлячись на специфіку радянського періоду, вони весь час продовжували існувати, пристосовуючись до реалій життя. М. Туган-Барановський свого часу пояснював цю життєстійкість ОПГ його економічними перевагами, порівняно з великими господарствами: перше ведеться заради існування виробника, інше – заради прибутку і ренти. Тобто, поєднання праці і власності є більш ефективним, ніж наймана праця. Як доказ – селяни не переставали вести господарство навіть тоді, коли воно не давало їм нічого, крім продуктів харчування. Крім того, через можливість використання вироблених продуктів для власних потреб, дрібне селянське господарство значно менше залежало від коливання ринкових цін на сільськогосподарську продукцію порівняно з великими. Зниження на неї цін розорує останні та переноситься дрібним хліборобом легко, адже він значну частину своєї продукції споживає у власному господарстві [3, 134].

Історію функціонування ОПГ кінця ХХ – початку ХХІ ст. можна розділити на декілька етапів. На першому (1991–1998 рр.) відбувся процес законодавчого забезпечення їхнього розвитку, зокрема здійснено уніфікацію форм діяльності, шляхом вилучення із законодавства України «колгоспного двору» як форми ведення таких господарств, закріплено можливості приватизації земельних ділянок, наданих у користування громадянам для ведення особистих підсобних господарств, встановлено розмір загальної площі земельної ділянки, яка може бути у приватній власності громадянина. Так, згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земельних ділянок» від 26 грудня 1992 р. врегульовувана безоплатна передача

громадянам у приватну власність земельних ділянок, наданих їм для ведення особистого господарства, будівництва й обслуговування житлового будинку та садівництва, дачного й гаражного будівництва [4]. Земельний кодекс України від 13 березня 1992 р. визначив, що земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства громадянам надавалися безплатно розміром не більше 0,6 га; їх загальна площа не мала перевищувати 1 га; збільшення розмірів до 2 га мало погоджуватися з облрадою [5]. З 28 червня 1996 р. на конституційному рівні здійснено закріплення права приватної власності на землю, майно, непорушність цих прав, а також встановлено нові підходів в оподаткуванні земельних ділянок для ведення ОПГ.

Впродовж 1991–1998 рр. їхня кількість в Україні постійно зростала. Якщо у 1991 р. їх налічувалось 6,5 млн., то 1998 р. – вже понад 7 млн. [6] Особливо швидко вони поширювались у приміських зонах і селищах. Протягом 1990-х рр. розміри земельних ділянок особистих господарств селян, відповідно, зросли у 2,6 рази. Як справедливо зазначає Т. Соколенко, «висока продуктивність і швидкі темпи зростання та розвитку дрібних приватних господарств свідчать, що саме ця форма господарювання виявилася найбільш адаптованою до специфіки ринкових умов сучасного етапу» [7, 47].

Спектр виробленої продукції був різноманітним. Так, на 1997 р. в ОПГ вирощувалися 97% картоплі, 82% овочів, 76% плодів і ягід, 63% м'яса, 61% молока, 63% яєць, 45% вовни. Урожайність картоплі досягала в цей період 107,8 ц/га, овочів – 126,1 ц/га [8, 93]. За цей час у господарствах сформувалася стала структура розподілу виробленої продукції. Зерна витрачалось 60% для кормових потреб, 16% – харчування, 12% – продавалось. Відповідно, 36% картоплі йшли на споживання, 21% – продавався; 18% – використовували для кормових цілей. Близько 75% виробленого м'яса споживалось у самих ОПГ [9, 50].

Продукцію господарств продавали на ринках і базарах за роздрібними цінами, які формувалися не завжди під впливом попиту та пропозиції. Такі ціни були вищі від оптових, за якими реалізовувалась основна маса продукції сільськогосподарських підприємств, як правило, через посередницькі структури, але нижчими, ніж у магазинах. Вони покривали не лише виробничі витрати, а й ті, що пов'язувалися з реалізацією продукції. Слід зазначити, що посилення товарної функції особистих підсобних господарств селян було вимушеним заходом, до якого спонукали економічний спад, незайнятість та банальне безгрош'я. Обмежуючи себе в харчуванні, сільські трудівники привозили на ринок вироблену в ОПГ продукцію, щоб у такий спосіб здобути кошти для придбання необхідних товарів – палива, одягу, взуття, шкільних підручників, ліків тощо. Роль цих господарств у житті селян, крім позитивного, мала і негативні вияви, зокрема використання важкої ручної праці, недосконалі форми збуту вирощеної сільгосппродукції. Протягом тижня сукупний робочий час у сільській місцевості був перебільшений на чверть, а вільного часу було в 1,4 рази менше, порівняно з робітниками і службовцями у містах, що не сприяло фізичному й духовному розвитку селянина як особистості [2, 596].

Частка особистих господарств по регіонах України коливалася. Так, у Київській обл. вона сягала 49,7%, Запорізькій – 50,5%, Полтавській – 51,7%, АР Крим – 30% [10, 120]. Найменшою концентрація ОПГ виявилася у Східному регіоні України, а саме у Донецькій та Луганській областях.

Попри те, що у господарствах продуктивніше використовувалась не лише земля, але й весь сукупний ресурсний потенціал сільського господарства, вони залишалися недостатньо ефективними, оскільки виробництво у них базувалось на ручній праці. ОПГ не мали можливості застосовувати сучасні машинні технології, а також доступу до використання досягнень аграрної науки. Практика показала, що селяни були не в змозі обробити значні площі сільгоспугідь через відсутність належного матеріально-технічного обладнання. Таким чином, виявлялася характерна для господарств цього періоду риса – технологічна відсталість. Наприклад, за даними Івано-Франківського обласного управління статистики, у 2003 р. лише один трактор припадав на 55 і один комбайн на 1513 селянських господарств. Господарства селян у більшій мірі використовували живу

тяглову силу. Як наслідок, протягом 1990–2004 рр. поголів'я коней зросло у 8,7 рази і становило 20,6 тис. голів [11, 48]. Поліпшити технологічні умови виробництва ОПГ не могли внаслідок двох основних причин: селяни не мали власного (стартового) капіталу та перебували поза доступом до нових технологій і банківських послуг.

Наступний етап розвитку ОПГ (1999–2002рр.) розпочався, внаслідок підписання Указу Президента України від 3 грудня 1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» [12]. За ним, передбачалася підтримка розвитку ОПГ, здійснена шляхом надання громадянам, яким у встановленому порядку із земель колективного сільськогосподарського підприємства відведено земельні ділянки в натурі, на основі земельної частки (паю), можливості розширювати особисті господарства без створення юридичної особи, за рахунок цих ділянок, а також одержаних, при виході із зазначених підприємств, майнових паїв; зменшення вартості виготовлення документів, необхідних для одержання Державного акта на право приватної власності на землю, для осіб, які виявили бажання одержати такий акт за плату до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; створення поблизу населених пунктів із земель запасу та резервного фонду громадських пасовищ для випасання худоби; створення селянами та суб'єктами господарювання обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій.

За досить короткий час були розпайовані 25,8 млн га сільськогосподарських земель. Землю отримали 6,4 млн селян, при цьому середній земельний пай по Україні склав 4,2 га на особу (найменший в Івано-Франківській обл. – 1,1 га, найбільший у Луганській – 9,3 га). У зв'язку з проведенням реформи, 300 тис. селян приєднали пай до свого особистого господарства. Середній розмір землеволодіння в цих господарствах склав понад 4 га [13]. Значно підвищився рівень товарності особистих селянських підсобних господарств, яких налічувалось на 1999 р. 5,5 млн, а 2001 р. – 5,7 млн [14].

Зростання кількості і розмірів ОПГ цього періоду пояснюється просто. Багато жителів міст, через важке матеріальне становище, почали шукати кращого життя, переїхавши на постійне місце проживання до села, де відразу розпочинали займатися підсобним господарюванням. За дослідженням кореспондента газети «День» П. Іжика, у 1999 р. 85% опитаних селян назвали підсобні господарства важливим джерелом прибутків (1998 р. таких було 69%) [15].

Згаданий вище нормативний акт спровокував також посилення приватизації земельних ділянок особистих господарств селянами. Спочатку бажаних було небагато і кожний селянин міг, виконавши необхідні процедури, отримати Державний акт на право приватної власності на землю (проте, як виявилось, без кадастрового номера, необхідного в наш час для продажу вже приватизованого майна). На початку ХХІ ст. кількість бажаних приватизувати землю і свій будинок стрімко зростає. Однак робота державної служби залишалася слабо відрегульованою. Як наслідок, селяни вимушені були чекати на такий акт від декількох місяців – до двох років.

Інколи траплялися прикрі випадки, коли селяни просто не могли приватизувати земельні ділянки, якими користувалися ще з 1990-х рр. Часто, внаслідок махінацій сільських рад, трударі ставали неправомірними господарями на цих ділянках. Яскравим прикладом є справа з приватизацією у с. Гончари Пустомитівського р-ну, Львівської обл. Там, селяни увесь час, починаючи з кінця 1990-х рр. зверталися до голови сільської ради, із заявами затвердження проекту землеустрою, задля подальшої приватизації земельних ділянок (30 одиниць), відведених їм ще з 1995 р. Проте, землевпорядниця Л. Гоцуляк постійно відмовлялася навіть приймати від них заяви, а в 2010 р. громада дізналася, що її землі (28 га) вже давно є приватною власністю осіб, які навіть не є жителями села. На численні скарги селян були надані документи, що територію приватизовано ще у 2007–2008 рр. [16].

Третій етап розвитку ОПГ (2003 р. – теперішній час) розпочався із прийняттям Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. [17], який дав правове визначення особистому підсобному господарству й окреслив права його членів. За цей час кількість ОПГ селян перестала зростати і навіть дещо знизилася. Якщо 2004 р.

Держкомстат України зафіксував 4,9 млн. господарств, то 2008 р. їхня кількість становила 4,6 млн. [18, 59], а станом на 1 січня 2013 р. – вже близько 4,3 млн [19]. Порівняно із попереднім періодом, значно знизилася й утримання у селянських господарствах великої рогатої худоби (ВРХ) і свиней. Якщо 2005 р. селяни утримували 3309,5 тис. голів, у тому числі ВРХ – 2351,8 тис. голів, свиней – 3509,4 тис., то станом на 1 січня 2013 р., відповідно, 2566,8 тис. голів, з них – 1655,5 тис. ВРХ, 3031,3 тис. свиней. Зменшення обсягів пояснюється трудомісткістю догляду за худобою, дорожнечою кормів, а також диспаритетом низьких закупівельних цін на м'ясо, яйця, молоко, придбаних у селян посередниками, та реальними цінами на ці категорії харчів.

Незважаючи на це, в Україні сьогодні спостерігається тенденція зростання обсягу продукції сільського господарства, виробленої ОПГ. Їхня частка у валовій продукції сільського господарства, виробленій господарствами всіх категорій України, 2006 р. становила 62%, 2007 р. – 58,7%, 2008 р. – 59,8%, 2009 р. – 66%, 2010 р. – 60,3% [20, 58]. За останнє десятиліття ОПГ стали виробниками переважної частини овочевих культур, зокрема картоплі (98%), інших овочів та баштанних культур (89,6%), плодів і ягід (86,5%). На 2010 р. в особистих селянських господарствах зосереджувалися 64,9% поголів'я ВРХ, 59,1% свиней, 52,7% птиці, вироблено, відповідно, 51,9% м'яса, 82,2% молока, 46% яєць [21, 77].

Протягом останніх років у господарствах сільського населення укріпилася матеріально-технічна база, зокрема зросла кількість тракторів, зернозбиральних комбайнів і вантажних автомобілів. Це стало можливим через спрощення процедури надання кредитів селянам банками України. Слід, однак, підкреслити, що незначне зростання матеріально-технічної бази так і не створило належних умов щодо повного вирішення проблеми технічного оснащення цього сектору господарств. Так, 2009 р., порівняно з 2008 р., в ОПГ спостерігалася тенденція до збільшення енергетичних потужностей тракторів на 1,8%, вантажних автомобілів – на 4,5% та зменшення щодо зернозбиральних комбайнів на 5,9%. Так, 2010 р. на 94,6 га посіву зернових культур припадав лише 1 зернозбиральний комбайн, на 26,8 га посівної площі – трактор [22, 5].

Висновки. Отже, за період з кінця ХХ – початку ХХІ ст. сталися глибокі трансформації у розвитку ОПГ селян. У важкі часи вони стали чи не єдиним джерелом прибутку селян і допомогли їм не тільки прогодувати, а й одягти свої родини. На нашу думку, в площині розвитку аграрної історії варто виділити три етапи їхнього розвитку за роки незалежності, кожний з яких характеризується особливостями нормативно-правової бази та безпосереднім функціонуванням. I етап (1991–1998 рр.) характеризувався врегулюванням нормативно-правової бази, початком процесу приватизації земельних ділянок та поступовим підвищенням кількості ОПГ. II етап (1999–2002 рр.) – розпаювання колгоспних земель, форсований процес проведення приватизації та швидке зростання кількості селянських господарств, в результаті численних міграцій міських жителів у сільську місцевість для постійного проживання. III етап (2003 р. – сьогодні) – зменшення кількості ОПГ селян, зниження кількості ВРХ і свиней, поліпшення технічної бази, через спрощення отримання кредитів.

Список використаної літератури

1. Македонський А.В. Роль, значення та перспективи розвитку особистих селянських господарств / А.В. Македонський // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2001. – № 4.
2. Історія українського селянства : нариси в 2 т. / відп. ред. В. Смолій. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 2. – 655 с.
3. Туган-Барановський М. Політична економія : Курс популярний / М. Туган-Барановський. – К. : Наук. думка, 1994. – 263 с.
4. Про приватизацію земельних ділянок Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15-92>.
5. Земельний кодекс України від 13.03.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T056100.html.
6. Інформативний матеріал про соціально-економічний стан сільських населених пунктів // Поточний архів Держкомстату України, 1998, лютий.
7. Соколенко Т. Розвиток ОПГ населення і підвищення їх товарності / Т. Соколенко // Економіка України. – 1997. – № 8. – С. 46–50.
8. Кільницька О.С. Особисте підсобне господарство населення як форма самозайнятості в сільському господарстві / О.С. Кільницька // Економіка АПК. – 1998. – № 11. – С. 93–94.

9. Суперсон В.І. Роль приватного сектора у формуванні продовольчих ресурсів / В.І. Суперсон // Економіка АПК. – 2003. – № 4. – С.48–55.
10. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України : проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. – К. : ННЦ Інститут аграрної економіки, 2005. – 452 с.
11. Білий М.М. Розвиток особистих селянських господарств на Прикарпатті / М.М. Білий // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С.44–51.
12. Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.
13. Щетинін А.І. Політична економія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15931106/politekonomiya/reformuvannya_silskogo_gospodarstva_ukrayini_rentni_vidnosini.
14. Дані всеукраїнського перепису населення у 2001 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>.
15. Іжик П. Селянин уже не вірить в колгосп // День. – 1999. – 7 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу до газети: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika>.
16. 28 га землі у Гончарах біля Львова передали у чужі руки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2012/04/18/344584>.
17. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
18. Сільське господарство України за 2008 рік : статистичний збірник / за ред. Ю. Остапчука. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 361с.
19. Особисті селянські господарства станом на 1 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
20. Збарський В.К. Тенденції розвитку особистих селянських господарств / В.К. Збарський, П.К. Канінський // АгроІнком. – 2008. – № 5–6. – С. 56–61.
21. Чорна Ю.М. Особисті селянські господарства серед суб'єктів власності і господарювання в аграрній сфері економіки / Ю.М. Чорна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 3. – С. 76–80.
22. Месель-Веселяк В.Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 5.

Одержано редакцією 25.04.2013

Прийнято до публікації 28.05.2013

Аннотация. Федоренко Я.А. *Отдельные аспекты функционирования личных подсобных хозяйств крестьян в период трансформации аграрного сектора (конец XX – начало XXI вв).* Статья посвящена исследованию функционирования личных подсобных хозяйств крестьян в 1999–2012 годах. На основе формирования нормативно-правовой базы, а также специфики деятельности ЛПХ в определенном исторический промежуток времени выделено три этапа их развития. Проанализированы направления работы ЛПХ, спектр их продукции и особенности ее сбыта. Доказано, что хозяйства стали главным источником доходов крестьян данного периода, а также обеспечивали их всеми необходимыми продуктами питания.

Ключевые слова: личное подсобное хозяйство, земельный участок, прибыль, приватизация, животноводство, растениеводство

Summary. Fedorenko J.A. *Some Aspects of Private Farms Functioning in the Period of Agricultural Sector Transformation (the end of the XX – beginning of the XXI century).* The article is devoted to the research of villagers' private subsidiary farming (PSF) functioning in 1999–2012. The research issue is quite pressing because PSF today is the most popular, dynamic and flexible form of farming that demonstrates adaptation to the new economic conditions. Villagers' households have always been the reason of welfare of rural population. It is there that one could see the process of rehabilitation of manpower of agricultural enterprises and where attitudes of youth were formed. As historic practice has proved, villagers' private subsidiary farmings, as opposed to other forms of farming, even under the worst conditions, self-reproduced and hence are worthwhile considering them subject of full value of agricultural history. In the nearest time their further development will be determined by the progress of general historic processes. So, research of villagers' private subsidiary farming functioning peculiarities is actual enough, as it is impossible to fully know new-time agricultural history of our state without substantive learning of all forms of farming that were and are inhering in the Ukrainian village. The aim of the article was to mark stages of development of villagers' private subsidiary farmings in 1999–2012 and analyze on their pattern private subsidiary farming functioning in the Ukrainian village. Hence, on the basis of forming of rules and regulations, as well as peculiarity of field of activity of PSF in the certain historic period, three stages of their development were marked, as well as PSF focus areas, variety of products and peculiarities of their sales were analyzed. The farmings are proved to have become main source of profit for villagers in the mentioned period and provided them with foodstuff.

Key words: private subsidiary farming, land plot, profit, privatization, livestock, horticulture

